

A KONCZ JÁNOS ÉLETTIRATAIRÓL.

Válaszul Derzsi József urnak e folyóirat mult évi utolsó számában közölt észrevételeire.

Derzsi József úr Koncz János, boldogemlékü jóltevőnk élettiratát közölte volt. (Ker. Magy, VIII. köt. 249. stb. lapján). Sok évvel később azon szép élet megkerithető adatait magam is tanulmányoztam. Azok alapján megirtam én is a nagynevű jóltevő élettirajzát és közreadtam e folyóiratban (az 1888-iki 4. füzetben). Abban véleményét mondottam elődöm dolgozatára nézve is. Ezen véleményem ellen egy évvel később az első élettirajz írója észrevételeket közölt, még pedig olyanokat, a milyeneket szó nélkül még sem hagyhatok, noha a vitaközös nekem sem kenyerem.

Az „Észrevételek“ írója elmondja először művéről való véleményemet, azután, hogy minő alkalommal és hogy főképen miféle forrás után irta volt az élettirajzot. Mind szép és jó dolog. Részemről, mint reméli is, abban a tekintetben sem teszek épen semmi kifogást, hogy a czáfoló-írás alapjául egy meghalt embernek (Koncz Lajos nyug. kir. táblai ítélőmesternek) egy elveszett levele szolgál. Mindössze is részt veszek azon való sajnálkozásában, hogy a levél elveszett, írója pedig elhalt és hogy én nem akkor találtam irti az élettirajzot, mikor legalább egyik még életben volt.

Az „Észrevételek“ ezután való részének czélja azon állításom lerontása, hogy Konczot első élettirója ingatagnak tüntette föl. Ezt czáfolni igyekezve, ma is élő és nem élő férfiak példáját hozza fel, a kik vagy más téren lettek kiválók, mint a mihez először kezdetek, vagy több téren lettek ilyenek. A végén így üt rám: „Ön az ilyeneket nem akarja fölfogni. Ön előtt az efféle nem egyéb, mint ingatagság és határozatlan jellem.“

Kérem alázatosan, én egy fél szóval sem mondottam vagy tüntettem föl úgy, mintha azt, a ki több élettirajzával próbál, a mig egyen kiváló lesz, ingatagnak tartanám. Ott, az élettiratban, a 226. lapon, Konczról szólva, igenis kifejeztem az ellenkezőjét, a mikor ezt irtam: „... azért volt annyi helyen (még több helyt is megfordulhatott), azért kezdett annyifélebe, mert hányta a sors a zavaros világban, próbálkozott, kereste a szerencsét. Így az ingatagság, határozatlanság hibáját sem fogjuk reá, sőt az azelőtt is azután is élettéből látszó lelki erő tűnik ki a férfikor kezdetén lévő Konczból, a mennyiben, ha hányta is sorsa most ide, majd amoda, nem ijedett meg az élettől, elég életrevaló volt arra, hogy ha itt nem sikerült. amott próbáljon magának szerencsét.“ Szórol-szóra ezt irtam.

Ha tán félreértette volna beszédemet, még egyszer elmondom, hogy mivel tünteti föl K.-t ingatagnak, (Akkor sem mondtam, most sem mondom, hogy akarva.) A viláért sem avval, hogy elbeszéli: itt is volt, ott is volt, ehhez is kezdett, ahhoz is! Kár vala hát ezt czáfolni. Hanem azért látszik ama föltüntetésből ingatagnak, mert hogy egymás után annyi életpályára készül, annak okául — egy esetet kivéve — nem körülményei és sorsa van föltüntetve, hanem belső ok: a saját czéljai és szándékai változása. Tegyük föl: valaki elhatározza, hogy tanár lesz, hozzá is fog s mikor már elő is készülhetett reá, a tanári pálya eszébe sem jut többé, hanem egy ember biztatására gazdász lesz. Azt a pályát is elvégzi. Akkor ismét más lesz a czélja. Ahhoz is hozzáfog s elvégzi a jogi pályát. Milyen azon valaki ezen föltevés szerint? Ezt a föltüntetést láttam s látom én az első életiratban. Ne építette volna a megokolást czéljaira és szándékaira, a mikről ugyis olyan nehéz évvel később szájhagyomány után bizonyost tudni, hanem, a miket nem tudhat, ott azokat nem is akarva tudni, tüntette volna fel ugy, — a mihez már a czáfolatban hajlik is — hogy K. szegény ember fia volt, sokat küzdött az élettel, többfelé kísérletet tett, míg végre egy életpályán a szerencsét megragadhatta: akkor senki sem láthatná a föltüntetésből ingatagnak; akkor lélek erő föltüntetését látná mindenki.

Az első életrajz írója ezeket írja Konczról: „A gróf (Festetics) teljes ellátást és ingyen tanítást rendelt számára keszthelyi Georgikonjában.“ Azután festi, hogy Magyarországon mik történtek volt akkor a tudományos gazdászati terén és folytatja: „— — Erdélyből még senki sem fordult meg ez intézeteken, ő volt az első, a ki a gazdasági tudományokat elvégezte (!) — — A meghívások egymást érték a nagybirtokosok részéről, egyelőre nem fogadott el egyet is.“ (253. lap.)

Az első életrajz írója az „Észrevételek“-ben már ezt írja: „K. L. ur a néhai (Koncz) elbeszélése nyomán határozottan állította, hogy igenis keszthelyi több-kevesebb ideig való tartózkodásától, circumspiciálásától — saját szavai — s lehet, hogy hospitalásától dátálódik a gazdasági téren későbbi nagy szereplése — — —“ (386. lap.)

Tehát amaz szerint Keszthelyen a gazdasági tudományokat elvégezte, e szerint pedig circumspiciált és hospitált, azaz megfordult ott, mint vendég. Melyiket higyük?

Nekem volt okom, mikor az életrajzot irtam, a Keszthelyhez fűzött eseményekből csak annyit tartani meg, hogy ott is megfordulhatott. Most az „Észrevételek“ még jobban meggyőztek, hogy a Keszthelyen végzéssel együtt az odamenés részletes ismertetése, a nagybirtokosok részéről egymást érő meghívások, azoknak el nem fogadása, jogi pályára menésének megokolása és még több — mind alapnlékiek, el kell esniök.

Az „Észrevételek“-ben gunyosan az van nekem mondva: „Önt boszantja az, s nagy következtetéseket von abból, hogy miért nem lépett hát be azonnal valamelyik uradalomba számtartónak.“

Mikor nekem elég bizonyítékom volt arra, hogy Koncz Keszthelyen sohasem végzett, akkor az ügyvédi pályára menésének abból folyó megokolását hihettem-e? Ha pedig a gazdasági intézet végzését valóban láttam volna, vajon az egymást érő meghívásokról gondolhattam volna-e, hogy azok mind csupán csak számtartóságra szólottak?

Az „Észrevételek“ írója két Árkosira és Rafaj Károly urra hivatkozik, mint a kik jól ismerték Koncz János jó öreg bátyjokat és még sem tettek kifogást rajza ellen. Árkosi D. urtól, mikor az életrajzot irtam, egy barátom utján megkaptam, a mit bátyjáról tud; nem sok részlet az, inkább jellemvonások. Rafaj urat akkor meglátogattam. Ő nem igen tud bátyja élete körülményeiből; hanem édesanyjától már pár érdekes adatot tudhattam meg. Miképen tehetett volna tehát kifogást akármelyikök, ha magok sem ismerték az élet-történet minden részletét és okozatait?

Mielőtt végére jutna észrevételeinek, egy kicsit támad is. De az én nézetem most is csak az, hogy minden életrajz legyen hű, fesse olyannak az embert, a milyen volt, de sohasem egyoldaluan. Konczunk kisebb lett azért, mert szép jelleme rajzolása közben életéből az árnyakat is felmutattam? Hiába tiszteli a kritikámat, hiába gunyol nyomatékos kritikával író tudósna. Csak nem javultam meg. Ha még életrajzot írok hus és vér emberről, akkor sem lesz mintám, mint ajánlja, a szentek életrajzai. De ha kegyeletből írunk életrajzot? Abban is szerintem az árnyék föltüntetése megtörténhetik úgy, hogy épen akkora foku kegyeletérzés sugárik az irályból, mintha föltett szándékkal nem az életet, hanem annak csupán szép vonásait rajzolnók. A szentek is emberek voltak. A napban is beszélnek foltokról, a kik róla irnak. Gyarló embereknek (minde-nik az) látva az ész, szív és akarat bámulatot keltő, a kegyelet érzését ébresztő magasztos nyilvánulásait, vajon kisebbeknek itéljük-e azokat? Egy szép czedrust bámulva nézegetek. Aközben árnyéka is szemembe tűnik. Már nincs okom úgy bámolni? Különben minek bizonyítani álláspontom helyességét, hiszen annyira gunyosan van az megtámadva, hogy ketten e részben soha sem érthetnénk egyet.

Aztán megrója, hogy magam sem csudálkozom azon, hogy K. 10 rendbéli végrendeletet is csinált, pedig e ráfogásomból olvasóm a legkirivóbban látja, a mit én elébb reátukmálok, t. i. hogy a jó öreg ingatag lett volna. Először is, hogy több rendbélit csinált, az tény; maga többször említi leveleiben; azon öt rokona közül is, a kiktől kérdezősködtem, majd mindenik mondotta ezt; „10-re is rámegy azok száma“, ezt úgy akartam értetni, a hogy a magyar ember érti és mondja: tizet is, százszor is, ezeret is, abban az értelemben, hogy sokat; határozott számot nem lehetett megállapítanom. Ha nem így értette volna mindenki, akkor rosszul fejeztem ki, a mit akartam. Ennyi lehet az én hibám. Másodszer, olvasóm egy mondatot nem kap ki, hanem egyebet is elolvas és megtudja, hogy miért csinált sok végrendeletet. Ugyanis egy rokonát örökösévé tette. Csakhamar meggyőződött, hogy az méltatlan reá. Tehát nem belső okból hagyakozott

egy másiknak. Aztán bebizonyult, hogy az is méltatlan s így tovább. Efféle okai voltak. Ezt tüntettem föl ott. Ez az igazság. Ha akadt mégis olyan olvasóm, ki a legkirivóbban látja azon határozott jellemü ember ingatagnak föltüntetését, hát én arról nem tehetek; alighanem a látásban van a hiba.

Végre az észrevételek írójának jó kívánságait köszönöm és viszont minden jókat szivemből kívánok.

PÉTERFI LAJOS.

PÁRISI LEVÉL.

PÁRIS, 1890. mart.

(De la vie intime des dogmes et de leur puissance d'évolution, par A. Sabatier, in 8° Páris. Fischbacher. — Les Memoires des autres, par Jules Simon 1 vol. in 12. Paris, Marpon et Flammarion.)

Szerkesztő úr!

Néhány év óta theologiai facultásaink azt a szokást vették fel, hogy az évi előadásokat ünnepélyes beszéddel nyitják meg, melyre a közönséget is meghívják. A közönség rendszeren szép számmal jelenik meg a megnyitásokon, de mégis a látogatás a szerint nagyobb vagy kisebb, a mint ez, vagy ama tanár tartja a megnyitó beszédet. A megnyitó beszédek rendszeren bevezetés azokhoz az előadásokhoz, melyeket az illető tanár abban az évben fog tartani, előterjesztés ama főbb elvekről, melyeket tárgyában követni fog. Minthogy a nagy közönség is meghivatik azokra, a lehetőleg népszerű modorban tartatnak, a tudományos kifejtés az előadásokra hagyatik fenn. Ez évben a megnyitót Sabatier a dogmatica tanára tartotta. A protestans közönség nagy számmal jelent meg az intézetben. Sabatier neve és tudományossága már magában elég arra, hogy számos hallgatót vonzon. De a mi növelte az érdekeltséget, az az volt, hogy Sabatiert úgy ismerik, mint a ki nemcsak gondolkozni tud, hanem meg van a bátorsága is arra, hogy gondolatait kifejezze, bármily heretikusoknak látszanak is azok. Ez magyarázza meg, hogy orthodoxok és liberalisok oly sokan jöttek el a megnyitó ünnepélyre. Az egyik félelemmel, a másik reménnyel. A liberalisok reményei talán nem egészen teljesültek, de az orthodoxok aggodalma, a mint lapjaikból itélni lehet, úgy látszik bevált. Nem ütöttek ugyan nagy zajt, de sajnálkozásukat fejezték ki. Azt lehetett várni, hogy részletes tárgyalásába bocsátkoznak, de nem, rövid jelzése után hirtelen elhallgattak. Egyébiránt a különböző véleményekre később visszatérek. Most mindenekelőtt megkísértem magát a beszédet ismertetni.

Sabatier azon kezdi, hogy alapot mutat annak, a mit tenni akar: a dogmák élete és fejlődése tanulmányozásának. Nálunk e tárgyban meglehetősen fogalom-zavar észlelhető. Gyakran hallhatni, hogy a dogmák már lejárták magukat és a kik ezt mondják, azt igénylik, hogy azok változhatlanok. Az egyik előítéletet a másikkal akarják igazolni. A dogmák éppen úgy alá vannak vetve a fejlődésnek, mint